

УДК 349.9

V.F. BARANIVSKIY

PREVENTION OF CRIMES IN THE SPHERE OF SPIRITUAL SECURITY OF UKRAINE

В.Ф.Баранівський

доктор філософських наук, професор, завідувач
кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
ВНЗ «Національна академія управління»

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ДУХОВНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Актуальність теми визначається наявністю духовної кризи в українському суспільстві, що призвела до негативних наслідків в інших сферах суспільного життя (економічній, соціальній, політичній, правовій, ідеологічній, військовій тощо). Проблеми в духовній сфері стали одним із головних чинників розколу українського суспільства та, значною мірою, причиною політичних й збройних протистоянь на Сході України, в Криму тощо. А тому є нагальна потреба на науковій основі проаналізувати систему оздоровлення та функціонування духовної сфери суспільства, розробити та запропонувати дієві правові механізми забезпечення духовної єдності та безпеки України.

1. Аналіз останніх досліджень та публікацій. Суттєвий внесок у дослідження цього питання зробили П. Андрушко, О. Бантишев, В. Безпалько, І. Бондаренко, А. Бойко, Л. Брич, В. Горбулін, В. Горлинский, В. Грищук, І. Головка, О. Дудоров, А. Качинський, М. Костицький, О. Костенко, В. Клюс, Л. Маслова, М. Мельник, В. Михайленко, Б. Одайник, О. Палій, В. Петрик, О. Рябчинська, А. Савченко, М. Хавронюк, В. Шакун, О. Шамара, О. Шеремет, А. Шульга та інші. Все ж існує потреба подальшого наукового осмислення категоріального апарату кримінального законодавства і кримінально-правової політики загалом із позицій наявних проблем та нових підходів у досліджуваній сфері.

Мета статті полягає у висвітленні сучасного стану кримінально-правового захисту духовної безпеки українського суспільства в умовах його трансформаційних змін та в наданні певних пропозицій з цього питання.

Основні результати дослідження. В дослідженні поставленої проблеми слід виходити з того, що питання духовної безпеки пов'язане з визначенням духу народу, культури, історії, державності. «Духовна безпека – це система умов, що дозволяє якомусь суспільному суб'єкту (культурі, суспільству) зберігати свої життєво важливі параметри в межах норми, що історично склалася. Їх вихід за рамки норми під впливом різного роду чинників (перш за все культурного, ціннісно-нормативного характеру) веде до дезорганізації і, кінець кінцем – до національної катастрофи, тобто розпаду суспільства як цілісної системи у зв'язку з руйнуванням тих елементів, що структурують його духовні засади»[2, с.52-53].

Характеризуючи основні напрями діяльності держави для забезпечення духовної безпеки В. Кузнецов наголошує на напрацюванні форм і способів, контролю для формування в суспільстві духовних цінностей, що відповідають національним інтересам країни [3, с.160].

Науковий аналіз правового забезпечення духовної безпеки в Україні вказує на наступні найбільш актуальні напрямки та шляхи, рухаючись якими Україна здатна підняти рівень духовної безпеки:

- 1) боротьба зі злочинами проти свободи совісті особи в суспільстві;*
- 2) боротьба зі злочинами проти моральності як чинник духовної безпеки;*
- 3) правове забезпечення інформаційно-психологічної протидії (ІПП) негативним впливам в системі духовної безпеки України [4, с.10].*

В державі також особливо важливо тримати на необхідному рівні правовий захист освіти та культури як чинників духовної безпеки, державної ідеології та державних інституцій як чинників духовної консолідації та безпеки суспільства, систему патріотичного виховання населення та боротьбу проти соціальної несправедливості, злочинності та корупції.

Механізм правового регулювання в системі забезпечення духовної безпеки включає комплекс взаємопов'язаних юридичних засобів, які втілені на нормативному рівні, необхідні та достатні для досягнення цілей у сфері духовної

безпеки України. Основними елементами правового регулювання є норми права, правовідносини, реалізація прав та обов'язків, заходи відповідальності, популяризація знань чинного законодавства, тощо. Нормативно-правова база в сфері забезпечення духовної безпеки включає перш за все Конституцію України, закони та інші нормативно-правові акти.

Аналіз законодавства у сфері забезпечення духовної безпеки України дозволяє констатувати, що регулювання в системі забезпечення духовної безпеки здійснюється на основі національного законодавства з урахуванням вимог міжнародних організацій, що опікуються забезпеченням гуманітарної безпеки.

1. Боротьба зі злочинами проти свободи совісті в Україні як чинник духовної безпеки

Проблема боротьби зі злочинами проти свободи совісті в Україні є надзвичайно актуальною. Очевидно, що глибоке розуміння цієї проблеми можливе за умови її комплексного розгляду: філософського, соціологічного, історичного, культурологічного, правового, релігієзнавчого тощо. У звуженому, державно-правовому аспекті розуміння питання слід звернутися, насамперед, до Основного Закону – Конституції України, де в статті 35 записано: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культури і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність».

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей» [1, с.12]. В статті 3. «Право на свободу совісті» Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» записано: «Кожному громадянину в Україні гарантується право на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати і змінювати релігію або переконання за своїм вибором і свободу одноособово чи разом з іншими сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, відправляти релігійні культури, відкрито виражати і вільно поширювати свої релігійні або атеїстичні переконання. Ніхто не може встановлювати обов'язкових переконань і світогляду. Не допускається будь-яке примушування при визначенні громадянином свого ставлення до релігії, до

сповідання або відмови від сповідання релігії, до участі або неучасті в богослужіннях, релігійних обрядах і церемоніях, навчання релігії» [5].

Кожна людина, володіючи ознаками дієздатності, є суб'єктом права, своїми діями може набувати статус фізичної чи юридичної особи. Тому індивід завжди перебуває у певних правовідносинах з іншими членами суспільства. У демократичному суспільстві держава є офіційним представником інтересів громадянського суспільства, охороняє і забезпечує права громадян. Це її прямий конституційний обов'язок. Держава через механізм примусового впливу, систему правовиховної роботи, організаційні заходи надає особі певного правового статусу, тобто виражає в законах те соціальне становище, яке займає особа в громадянському суспільстві й державі, закріплює сукупність правових засобів, що забезпечують громадянам реалізацію їхніх прав і свобод.

Свобода совісті функціонує як категорія права і тісно пов'язана зі становленням суспільства і держави. Свобода совісті має певні межі, зумовлені існуванням інших людей і суспільства. Наприклад, у декларації Ватикану про релігійну свободу зазначається, що релігійні організації та віруючі повинні виконувати вимоги світської влади, дотримуватися громадського порядку, а громадянське суспільство має захищатися від зловживань, які здійснюються під релігійними гаслами.

Законодавство України про свободу совісті та релігійні організації є системою пов'язаних між собою нормативних актів, якими регулюються державно-церковні відносини. Безперечно, найважливішим із них є Закон «Про свободу совісті та релігійні організації», в якому зосереджено більшість правових положень, що регулюють загальні питання забезпечення свободи совісті.

Інші законодавчі акти або безпосередньо стосуються окремих сфер державно-церковних відносин, або розвивають, конкретизують відповідні положення названого Закону. Серед них слід назвати Закони «Про освіту», «Про альтернативну (невійськову) службу», «Про загальний військовий обов'язок і військову службу», «Про оподаткування прибутку підприємств», «Про податок на додану вартість», «Про плату за землю», «Про благодійництво та благодійні організації», «Про

гуманітарну допомогу, що надходить в Україну», «Про державний реєстр фізичних осіб – платників податків та інших обов'язкових платежів» тощо [6].

Закони України (зокрема Кримінальний кодекс (далі КК) України, в редакції від 11 січня 2019 року) захищають громадян України, релігійні організації та окремих віруючих від порушення їх конституційних прав та свобод. Так стаття 178 КК України «Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків» захищає конституційне право людини щодо суспільних відносин, які забезпечують свободу совісті і віросповідання. *Обов'язковим додатковим об'єктом* виступає право власності. *Предметом* злочину є релігійні споруди чи культові будинки. *Релігійні споруди та культові будинки* – це приміщення для проведення або забезпечення богослужінь і виконання релігійних обрядів (церкви, собори, костьоли, синагоги, мечеті, пагоди, каплиці, дзвіниці, мінарети, молитовні тощо), кожна їх складова (архітектура, живопис та ін.) суворо регламентована канонами певної церкви. *З об'єктивної сторони* цей злочин може виражатися у формі *пошкодження* або *зруйнування* (юридичний синонім до поняття знищення – це приведення у повну непридатність для використання за цільовим призначенням). Про поняття пошкодження див. коментар до ст. 194 КК України. На відміну від ст. 194 КК України, ст. 178 КК України не обумовлює кримінальну відповідальність за пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового будинку розміром заподіяної в результаті таких дій шкоди. Таким чином, кримінальне караним є будь-яке пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового будинку, яке заподіяло чи могло заподіяти істотну шкоду фізичній чи юридичній особі, суспільству. Виняток становлять випадки малозначного пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового будинку, яке в силу ч. 2 ст. 11 КК України не може бути визнано злочином. Умисне пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового будинку, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або якщо воно заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, потребує додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 194 КК України. За своєю конструкцією цей склад злочину матеріальний. Він вважається закінченим з моменту настання наслідків у вигляді пошкодження чи зруйнування релігійної споруди або культового

будинку. *Суб'єкт* злочину загальний. *Суб'єктивна сторона* характеризується прямим умислом. Стаття 179 КК України «Незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь». *Безпосереднім об'єктом* даного злочину є суспільні відносини, що забезпечують свободу віросповідання і повагу почуттів віруючих. *Предмет злочину* – релігійні святині.

Релігійні святині – це проголошені кожною релігією священні символи: Біблія, ікони, храми, поховання, місця паломництва, святі джерела тощо.

З *об'єктивної сторони* цей злочин може проявлятися у формі: 1) утримування; 2) осквернення; 3) знищення релігійних святинь.

Утримування релігійних святинь – це самоуправні дії щодо збереження під своїм контролем предметів або місць релігійного поклоніння, які винний відповідно до рішення відповідного державного органу зобов'язаний передати іншій релігійній організації чи звільнити на їх користь. Незаконний характер такого тримання полягає в тому, що, діючи у такий спосіб, винний безпідставно зберігає під своїм контролем релігійні святині, позбавляючи представників інших релігійних організацій передбаченої законом можливості реалізовувати за їх допомогою свої релігійні погребі.

Осквернення релігійних святинь – це вчинення будь-яких дій щодо релігійних святинь (непристойних написів, малюнків, пошкодження, інших дій, пов'язаних з глуфом над святинями), які є образливими для релігійних почуттів віруючих, предметами чи місцями релігійного поклоніння яких є ці святині.

Про поняття *знищення* див. коментар до ст. 194 КК України. Якщо знищення релігійних святинь було вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загально небезпечним способом, або якщо воно заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки, то воно потребує додаткової кваліфікації за ч. 2 ст. 194 КК України або за ст. 196 КК України - залежно від форми вини.

Викрадення релігійних святинь або заволодіння ними шляхом вимагання розглядається як відповідний злочин проти власності.

Злочин вважається закінченим з моменту вчинення дій, пов'язаних з утриманням, оскверненням або знищенням релігійних святинь. *Суб'єкт* злочину

загальний. *Суб'єктивна сторона* характеризується переважно умисною формою вини. Незаконне знищення релігійних святинь може характеризуватися необережною формою вини.

Загалом, враховуючи сучасні обставини, коли в релігійному середовищі України відбувається міжконфесійна боротьба, перехід певних релігійних громад до іншої конфесії (Церкви) виникає необхідність більш чіткого законодавчого визначення відповідальності (в т.ч. кримінальної) тих релігійних керівників (діячів) які виступають проти рішення громади, порушують закони, приховують чи привласнюють церковні цінності придбані за кошти громади, передають за кордон, особливо такі, що мають культурну та історичну цінність тощо.

Стаття 180 КК України «Перешкоджання здійсненню релігійного обряду» захищає право на свободу віросповідання. *Додатковим факультативним* (ч. 1 ст. 180 КК України) *чи додатковим обов'язковим* (ч. 2 ст. 180 КК України) *об'єктом* виступає фізична або психічна недоторканність особи. *Об'єктивна сторона* злочину виражатися у формі:

1) незаконного перешкоджання здійсненню релігійного обряду, що зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд;

2) примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду.

Перешкоджання відправленню релігійного обряду полягає у створенні будь-яких перепон, які суттєво ускладнюють чи унеможливають його відправлення. Воно може здійснюватись шляхом погроз, застосування фізичного насильства, обману чи у будь-який інший спосіб і полягати, зокрема, в недопущенні віруючих до місця проведення релігійного обряду, завідомо неправдивому повідомленні про загрозу життю чи здоров'ю його учасників, необґрунтованій відмові у клопотанні про видачу дозволу на публічне проведення обряду, неправомірному вилученні предметів культу, які є необхідними для проведення обряду, тощо. Якщо спосіб перешкоджання утворює самостійний склад злочину, вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів – за ч. 1 ст. 180 КК України та, наприклад, ст. ст. 125, 126, 129, 179 КК України.

Перешкоджання слід визнавати *незаконним*, якщо воно здійснюється:

1) стосовно релігійного обряду, який відправляється на законних підставах і не супроводжується порушенням закону; 2) протиправними шляхами.

З огляду на це, не утворює складу злочину передбаченого ч.1 ст 180 КК України, перешкоджання відправленню релігійного обряду, який, зокрема, здійснюється: з грубим порушенням вимог чинного законодавства (без відповідного дозволу за умови необхідності його одержання або поєднаний із заподіянням шкоди здоров'ю чи статевою розпустою тощо); релігійними організаціями, діяльність яких припинена на підставі закону в судовому порядку.

За змістом ч. 2 ст. 35 Конституції України право на відправлення релігійного обряду може бути обмежено лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей.

Перешкоджання релігійному обряду утворює склад злочину, передбаченого ч. 1 ст, 180 КК України, лише у випадку, коли це зірвало або поставило під загрозу зриву релігійний обряд. Під *зривом, релігійного обряду* слід розуміти його порушення чи припинення, що потягнуло за собою неможливість його подальшого відправлення.

Примушування священнослужителя до проведення релігійного обряду – це домагання від потерпілого проведення релігійного обряду. Способами такого примушування відповідно до закону можуть бути тільки фізичне або психічне насильство. Під фізичним насильством у ч. 2 ст, 180 КК України розуміється фізичне насильство будь-якого виду (нанесення тілесних ушкоджень, завдання удару, побої, вчинення інших насильницьких дій). Застосування такого насильства потребує додаткової кваліфікації за відповідною статтею КК України (наприклад, ст, ст. 121, 122, 125, 126). Погроза вбивством потребує самостійної правової оцінки за ст. 129 КК України.

Складом злочину, передбаченого ч. 2 ст. 180 КК України, охоплюється примушування до проведення будь-якого релігійного обряду. Таке примушування може проявитись в домаганні проведення обряду, який зканами цього віровчення у даний час забороняється, або у місці, де його проведення є неприпустимим, або належить до обряду іншого віровчення.

Під *священнослужителем* у цій статті розуміється фізична особа, яка є служителем культу, введена в духовний сан і має право самостійно здійснювати богослужіння, обряди й таїнства (зокрема єпископ, священник, мулла, равін).

Момент закінчення злочину, вчиненого у його першій формі (ч. 1 ст. 180 КК України), пов'язується з настанням відповідних наслідків – моментом зриву або поставлення під загрозу зриву релігійного обряду. Злочин у другій формі є закінченим з моменту вчинення зазначених у ч. 2 ст. 180 КК України дій. *Суб'єкт* злочину загальний. Службова особа, яка незаконно перешкоджає здійсненню релігійного обряду або примушує священнослужителя до проведення релігійного обряду з використанням влади або службового становища, за наявності підстав повинна відповідати і за ст. 423 чи ст. 424 КК України. *Суб'єктивна сторона* характеризується умисною формою вини.

Стаття 181 КК України «Посягання на здоров'я людей під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів» забезпечує захист здоров'я громадян, статево свободу, статево недоторканість та моральність.

Об'єктивна сторона злочину характеризується діями, що проявляються в організації або керівництві групою фізичних осіб. Ці дії можуть бути кваліфіковані за ст. 181 КК України лише за умови, що діяльність такої групи: 1) поєднана із заподіянням шкоди здоров'ю людей або статевою розпустою; 2) здійснюється під приводом проповідування релігійних віровчень чи виконання релігійних обрядів.

Під *організацією такої групи* слід розуміти будь-яку діяльність, спрямовану на створення групи, вербування її членів, підготовку статутних документів, пошук джерел фінансування, тобто будь-які дії, результатом яких є створення групи.

Керівництво групою означає управління її діяльністю і може виражатися в організації молитв, відправленні обрядів, культів, заходах з підтримки дисципліни, керівництві здійсненнім бузувірських обрядів, накладенні стягнень (епітимій) тощо. Діяльність такої групи має бути пов'язана із заподіянням шкоди здоров'ю людей (наприклад, знівечення, покалічення, розлад психіки в результаті молитв), а також статевою розпустою. При цьому, застосування в процесі діяльності групи окремих видів насильства, покарання за які, як за самостійні злочини, перевищує покарання за ч. 1 ст. 181 КК України, вимагає додаткової кваліфікації за відповідними статтями

КК про відповідальність за злочини проти особи. Позбавлення життя потерпілого в процесі діяльності вказаної релігійної групи або доведення до самогубства також передбачає відповідальність за сукупністю злочинів. Злочин вважається закінченим з моменту створення групи або вчинення дій по керівництву нею. *Суб'єкт* злочину загальний. Ним може бути осудна особа, яка досягла 16-річного віку і здійснювала організацію або керівництво зазначеною групою. Особи, які брали участь у діяльності такої групи, не є суб'єктами цього злочину і можуть нести відповідальність лише за злочини, безпосередньо пов'язані із заподіянням шкоди здоров'ю або посяганням на статеву свободу чи статеву недоторканість особи. *Суб'єктивна сторона* характеризується прямим умислом.

Кваліфікуючою ознакою злочину є вчинення зазначених у ч. 1 ст. 181 КК України дій, поєднаних із втягуванням в діяльність зазначеної групи неповнолітніх. Організація або керівництво зазначеною групою, поєднана із розпусними діями щодо неповнолітніх, повністю охоплюється ч. 2 ст. 181 КК України і додаткової кваліфікації за ч. ч. 1 або 2 ст. 156 КК України не потребує.

Поряд з показаними вище законодавство України визначає й інші злочини та порушення та визначає міру та характер відповідальності за них. В аспекті їх вивчення потребується додаткова робота тих хто вивчає цю проблему.

Слід зазначити, що при визначенні підходів до вирішення певних проблем, пов'язаних з релігійною діяльністю, державні, політичні та громадські структури мають виходити з того, що, насамперед, *загальнодержавні інтереси*, а не релігійні інтереси певних конфесій, церковних діячів чи окремих віруючих є первинними, головними у державній культурній політиці. Саме такий підхід забезпечить національне відродження, єдність та розвиток українського суспільства.

2. Боротьба зі злочинами проти моральності як чинник духовної безпеки України

Мораль – духовно-культурний механізм регуляції особистості та соціальних груп за допомогою уявлень про зразки поведінки, в яких узагальнені зразки поведінки певної спільноти чи людства [8, с.201].

Моральність – це суб'єктивне відображення зовнішньої моралі; сукупність правил та норм, які закарбувалися в свідомості людини [8, с.202]

Свідома моральність, що є вищим щаблем розвитку людської моралі, спирається на добровільне спрямування на добро, здатність на сувору самодисципліну, добровільний вибір вчинків та свідому відповідальність за них через непередбачувані наслідки. За таких обставин мораль індивідом не сприймається як зовнішня необхідність. Вона переосмислюється на даному етапі вже саме як внутрішня, притаманна особистості необхідність.

Моральність виступає інструментом збереження порядку у суспільстві, служіння ідеалу, засобом взаємопорозуміння та згуртування людей.

Слід нагадати, що згідно ст. 1 Закону України «Про захист суспільної моралі» від 20 листопада 2003 р. суспільна мораль – це система етичних цінностей, правил і норм поведінки, що склалися в суспільстві на основі традиційних духовних і культурних надбань, уявлень про добро, совість, гідність, свободу, відповідальність, громадський обов'язок, толерантність, спрямованих на творчу самореалізацію особи в усіх сферах життя [9].

Відсутність високої моралі в суспільстві негативно впливає на стан духовної безпеки суспільства. Часто деструктивні сили здійснюють аморальні вчинки, злочини проти моралі з метою задоволення своїх особистих злочинних інтересів, чи діють в інтересах інших осіб та сил з метою ослаблення, нанесення шкоди нашій державі.

Захист суспільної моралі засобами кримінального права полягає в здійсненні органами державної влади діяльності, спрямованої на кримінально-правову протидію розповсюдженню продукції та показу видовищних заходів, які завдають шкоди суспільній моралі, а саме: недопущенню пропаганди расової і національної ворожнечі, фашизму, неофашизму, українофобії, ксенофобії, антисемітизму, нетерпимості та насильства, образи нації та особи за національною ознакою, тощо, а також у здійсненні регулювання обігу продукції сексуального та еротичного характеру, продукції, що містить елементи насильства та жорстокості, показу видовищних заходів еротичного характеру з метою їх доступності неповнолітнім, тощо.

Згідно визначених у Кримінальному Кодексі найбільш поширеними злочинами проти моралі на сьогодні в Україні є:

- Хуліганство (Стаття 296 КК);
- Наруга над могилою, іншим місцем поховання або над тілом померлого (Стаття 297 КК);
- Незаконне проведення пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (Стаття 298 КК);
- Знищення, пошкодження або приховування документів чи унікальних документів Національного архівного фонду (Стаття 298-1КК);
- Жорстоке поводження з тваринами (Стаття 299 КК);
- Ввезення, виготовлення або розповсюдження творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (Стаття 300 КК);
- Ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (Стаття 301 КК);
- Створення або утримання місць розпусти і звідництво (Стаття 302 КК);
- Сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (Стаття 303 КК);
- Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (Стаття 304 КК).

На наш погляд, до злочинів проти моральності слід віднести також віднесені в КК України в Розділі IV як «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи».

- Стаття 152. Зґвалтування
- Стаття 153. Сексуальне насильство
- Стаття 154. Примушування до вступу в статевий зв'язок
- Стаття 155. Статеві зносини з особою, яка не досягла шістнадцятирічного віку
- Стаття 156. Розбещення неповнолітніх

Всі вище названі злочини посягають на основні моральні принципи і цінності у сфері духовного і культурного життя суспільства.

Водночас, крім названих слід враховувати й інші злочини проти моральності в суспільстві (п'янство, наркоманія, казнокрадство, корупція, шахрайство, сепаратизм тощо).

Сучасний аналіз злочинів суспільної моральності, правових наслідків за їх вчинення та негативних наслідків для національної безпеки України здійснений в численних державних документах, правових актах, в працях таких дослідників як: І. Бандурка [9], С. Денисов [10], В. Кузнецов [11], І. Копотун [12], Л. Кучанська [13], А. Ландіна [14], Г. Новицький [15], С. Репецький [16] та інші.

3. Нормативно-правове забезпечення інформаційно-психологічної протидії (ІПП) негативним впливам в системі духовної безпеки України

Інформаційна сфера поступово набуває усіх ознак ключової сфери для життєдіяльності суспільства, його соціальної, економічної і політичної сторін. Особливо актуалізує значення ІПП гібридна війна, що веде проти України Російська Федерація. Успіхи чи невдачі в цій сфері значною мірою визначають загальну ефективність державної політики. Важливого значення за цих умов набувають питання нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки. Нагадаємо, що інформаційно-психологічна безпека це — стан захищеності окремих осіб чи груп осіб від негативних інформаційно-психологічних впливів (ІПВ) і пов'язаних з цим інших життєво важливих інтересів особистості, суспільства, держави в інформаційному середовищі. Негативний ІПВ здійснюється противником з метою зміни психічних станів і характеристик людей під дією інформаційно-комунікативних факторів як динамічного компонента інформаційного середовища. Цей вплив спрямовується на людину чи групу осіб з метою примусу до визначеної поведінки, оцінки ситуації, керування та корекції індивідуальної та колективної свідомості. Здійснюється з використанням спеціальних засобів і методів дії на психіку людини [17].

Як записано в Доктрині інформаційної безпеки України (Затверджена Указом Президента України від 25 лютого 2017 року, № 47/2017) «Застосування Російською Федерацією технологій гібридної війни проти України перетворило інформаційну сферу на ключову арену протистояння».

Доктрина інформаційної безпеки України (далі – Доктрина) визначає національні інтереси України в інформаційній сфері, загрози їх реалізації, напрями і пріоритети державної політики в інформаційній сфері.

Правовою основою Доктрини є Конституція України, Закони України, Стратегія національної безпеки України (затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287), а також міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.

З урахуванням ролі ІПВ в забезпеченні духовної безпеки держава створює відповідну систему правового захисту від негативного ІПВ противника. Під нормативно-правовим регулюванням інформаційної безпеки України розуміється форма владного правового впливу на суспільні інформаційні відносини, що здійснюється державою з метою їх упорядкування, закріплення і забезпечення [18].

На сьогодні одним із важливих напрямів стратегії адміністративно-правового забезпечення інформаційної безпеки України є аналіз та удосконалення нормативно-правового регулювання в цій сфері.

В нашій країні нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки у сфері прав та свобод здійснюється Конституцією України і такими базовими законами України: «Про інформацію», «Про науково-технічну інформацію», «Про Національну програму інформатизації», «Про Концепцію Національної програми інформатизації», «Про поштовий зв'язок» та ін.

Названі нормативно-правові акти регулюють питання забезпечення інформаційної безпеки, питання захисту інформації, охорони державної таємниці, забезпечення захисту конфіденційної інформації, інформаційних ресурсів, спрямовані на реалізацію доктринальних положень щодо безпеки особистості, держави і суспільства.

Чітко простежується кількісний пріоритет нормативно-правових актів, спрямованих на врегулювання інформаційно-технічної безпеки щодо інформаційно-психологічної та інформаційної безпеки у сфері прав та свобод, що пов'язано, з інтенсивним розвитком інформаційних технологій, а отже, з необхідністю оперативного реагування щодо зміни певних стандартів у цій сфері.

Особливим недоліком нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки України є розпорошення його у численних нормативно-правових актах різної юридичної сили. Причому важливі проблеми нормативно закріплюються підзаконними нормативно-правовими актами.

Не менш важливою проблемою для ефективного забезпечення інформаційної безпеки України є неузгодженість нормативно-правових актів як між собою, так і з чинною Конституцією.

Інформаційне законодавство спрямоване на закріплення державної інформаційної політики, яка передбачає забезпечення гарантованого рівня національної безпеки в інформаційній сфері, розвитку інформаційних технологій і засобів захисту інформації, виключення монополізму в даній області, запобігання розробленню інформаційно деструктивних технологій впливу на антропогенну популяцію, захист авторських та суміжних прав тощо [19].

Інформаційна безпека є складовим компонентом загальної проблеми інформаційного забезпечення людини, держави і суспільства. Вона орієнтована на захист значимих суб'єктів інформаційних ресурсів, законних інтересів.

Для створення і підтримання належного рівня національної безпеки в інформаційній сфері в Україні розробляється система правових норм, що регулюють відносини в інформаційній сфері, визначаються основні напрями діяльності органів державного управління, формуються або перебудовуються органи та сили забезпечення інформаційної безпеки і механізм контролю та нагляду за їх діяльністю.

Функціонування системи забезпечення інформаційної безпеки не обмежується лише великим масивом нормативно-правових актів. Не можна констатувати остаточне створення основних елементів системи забезпечення інформаційної безпеки. Це й не сформованість системи забезпечення національної безпеки, і невизначеність політики національної, а отже, і інформаційної. Врешті-решт, недосконалість нормативно-правового регулювання даних процесів негативно впливає і на державне управління у даній сфері [19].

Спеціальне законодавство у сфері безпеки інформаційної діяльності (інформаційної безпеки) може бути представлено сукупністю законів. В їх складі особливе місце належить базовому Закону «Про інформацію», який закладає основу правового визначення всіх найважливіших компонентів інформаційної діяльності:

- цей закон закріплює право громадян України на інформацію, закладає правові основи інформаційної діяльності;

- спеціальні закони «Про інформацію», «Про інформаційну безпеку», «Концепція інформаційної безпеки України», закони, які забезпечують інформаційну безпеку в конкретних сферах життєдіяльності особи, суспільства, держави за напрямами державної політики забезпечення інформаційної безпеки: політичній, економічній, оборонній, державної безпеки і правопорядку, соціально-гуманітарній, науково-технологічній, екологічній, інформаційній;

- підзаконні нормативні акти, які регулюють правовідносини у сфері забезпечення інформаційної безпеки, що стосуються взаємодії органів державної влади, координації діяльності з цих питань тощо;

- створення системи наукового, матеріально-технічного, фінансового і кадрового забезпечення інформаційної безпеки;

- здійснення контролю і нагляду за виконанням чинного законодавства з питань забезпечення інформаційної безпеки. Встановлення адміністративної, цивільно-правової та кримінальної відповідальності за порушення чинного законодавства про інформаційну безпеку.

Слід зазначити, що в Законі України «Про основи національної безпеки України» (Закон втратив чинність на підставі Закону № 2469-VIII від 21. 06. 2018 р.) було названо дев'ять сфер національної безпеки, серед яких, зокрема, визначалась - інформаційна. У законі були досить системно сформульовані основні функції, які має виконувати кожна система забезпечення національної безпеки. Їх конкретизація (з урахуванням особливостей інформаційної сфери) дала можливість визначити основні функції системи забезпечення інформаційної безпеки України. На жаль, в новому Законі України «Про національну безпеку України» від 21. 06. 2018 р. проблеми духовної та інформаційної безпеки конкретно не визначені.

При загальному зростанні кількості законів, що приймаються в Україні, поки що залишається багато таких сфер життя суспільства і громадян, які ще не врегульовані на законодавчому рівні, що дає простір відомчій правотворчості. Недостатність правового врегулювання правової бази щодо інформаційних правовідносин значно ускладнює настання якісних змін у цій сфері суспільних відносин. На сьогодні у зв'язку з відсутністю взаємопов'язаних, чітко розроблених заходів та теоретичних розробок із забезпечення інформаційної безпеки держави

маємо цілу низку перешкод на шляху повноцінної реалізації державою обов'язку щодо правового забезпечення інформаційної безпеки. Лише реалізація науково обґрунтованої державної інформаційної політики може створити ефективну систему протидії правопорушенням у цій сфері.

Постала нагальна потреба в розробленні єдиного комплексного системоутворюючого законодавчого акта, який би забезпечив:

- створення єдиної стратегії реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки;
- розроблення організаційно-правових механізмів забезпечення інформаційної безпеки;
- визначення правового статусу суб'єктів інформаційних відносин, встановлення їх відповідальності за дотримання національного законодавства у цій сфері;
- створення системи підготовки кадрів, які використовуються в галузі забезпечення інформаційної безпеки [20].

Отже, у сфері управління та нормативно-правового забезпечення виникає потреба у створенні механізму правового захисту суспільства від негативного інформаційно-психологічного впливу з боку ЗМІ, різних організацій та спец органів, діяльність яких провокує загрозу втрати національної самосвідомості, проявів бездуховності та аморальності, втрату культурної спадщини й національних традицій.

Створення дієвої системи запобігання злочинам у сфері духовної безпеки об'єктивно вимагає правильного визначення суб'єкта та об'єкта цього виду забезпечення національної безпеки.

Сьогодні на інституційному рівні суб'єкти забезпечення духовної безпеки чітко не визначені, проте виходячи з того, що розгляд духовної безпеки українського суспільства неможливо відокремити від актуальних проблем безпеки в усіх сферах суспільного життя, провідна роль в даному випадку відводиться як державним структурам, так і недержавним організаціям та інституціям.

На державному рівні, виходячи з наділених відповідно до чинного законодавства повноважень, до таких суб'єктів слід віднести: Президента України,

Верховну Раду України, Кабінет Міністрів України, Раду національної безпеки та оборони України, центральні та інші органи виконавчої влади. На регіональному рівні - місцеві органи влади та органи місцевого самоврядування.

Деяко дискусійним залишається питання щодо визначення об'єкта правового забезпечення духовної безпеки. Наприклад, в Стратегії національної безпеки США об'єктами національної безпеки визначаються народ, територія і спосіб життя [24]. Вітчизняний науковець Г. Новицький головним об'єктом національної безпеки України вважає державо-утворюючий український народ, а базовими національними цінностями – територію та уклад духовного і суспільного життя [15]. На наш погляд, головним об'єктом правового захисту духовної безпеки в Україні має бути історія, культура, духовність та національна самосвідомість українців як державо-утворюючого народу, повага до всіх громадян України.

Висновок. Система духовної безпеки суспільства надзвичайно складна і потребує особливої уваги. Необхідна чітка, науково обґрунтована система правового забезпечення духовної безпеки в Україні. Духовна безпека тісно пов'язана з іншими складовими безпеки України: економічною, соціально-політичною, військовою тощо.

Окрім розглянутих вище напрямів забезпечення духовної безпеки суспільства, також важливе значення має правовий захист державної ідеології, змістовних символів, що її формують (державний Герб, Прапор, Гімн, Конституція), а також державних інституцій, тощо).

Важливим негативним чинником впливу на стан духовної безпеки є корупція та соціальна нерівність. Про ці явища в Україні та їх негативний вплив на суспільство, державні справи вже багато написано. Жорсткі правові заходи в боротьбі з корупцією, незаконним збагаченням є надзвичайно важливими для забезпечення духовної єдності та безпеки суспільства.

Значну роль має відіграти посилення з боку держави контролю за виконанням антикорупційного законодавства, яке в даний час зазнає суттєвого реформування в напрямку створення дієвих механізмів запобігання виникненню конфлікту інтересів у публічних службовців та прирівняних до них осіб, його припиненню та відповідальності за незаконне збагачення.

Недопущення злочинів в системі духовної безпеки – вирішальний чинник міцності України, є справою як державних так і політичних та громадських інституцій, кожного громадянина.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 верес. 2013 р.: (офіц. Текст). – К.: ПАЛИВОДА А.В., 2013 с. – (Закони України).
2. *Баранівський В.Ф.* Проблеми духовної безпеки українського суспільства: збірник наукових праць / 2-ге видання, доповнене та допрацьоване // В.Ф. Баранівський – К.: Видавництво «Лицар», 2018. – 260 с.
3. *Кузнецов В.Д.* Социология безопасности: учебное пособие / В.Д. Кузнецов. – М., 2007. – 423 с.
4. *Баранівський В.Ф.* Проблеми духовної безпеки українського суспільства / В.Ф. Баранівський – К.: Видавництво ПП Улянич В.І., 2009. – 160 с.
5. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» / Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 12.
6. Нормативно-правова база в галузі безпеки і оборони України: видання друге, доповнене / А. Гриценко, М. Кожієл, А. Єрмолаєв, Ф. Флурі. – К.: Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння, 2012. – 820 с.
7. Кримінальний кодекс України (в редакції від 11 січня 2019 року).- [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://urist-ua.net> ›
8. Кримінологія: підручник / А.М. Бабенко, О.Ю. Бусол, О.М. Костенко, В.Ф. Баранівський та ін.; за заг. ред. Ю.В. Нікітіна, С.Ф. Денисова, Є.Л. Стрельцова. – 2-ге вид., перероб. та допов. - Київ-Харків: Вид-во «Право», 2018.– 416 с.
9. *Бандурка І.О.* Кримінально-правова характеристика злочинів проти моральності в сфері статевих стосунків: автореф. дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.08 / І.О. Бандурка. – Запоріжжя. 2010. – 22 с.
10. *Денисов С.Ф.* Кримінальна відповідальність за злочини проти громадської моралі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально–виконавче право» / С.Ф. Денисов. – К., 1996. – 38 с.

11. *Кузнецов В.В.* Кримінально-правова охорона громадського порядку та моральності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально–виконавче право» / В.В. Кузнецов. – К., 2013. – 40 с.
12. *Копотун І.М.* Громадський порядок як об'єкт кримінально-правової охорони: автореф. дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.08 / І.М. Копотун. – Київ. Ун-т внутр. справ. – К., 2008. – 20 с.
13. *Кучанська Л.С.* Поняття та система злочинів проти моральності у кримінальному праві України: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Л.С. Кучанська. – Одеса., 2007. – 176 с.
14. *Ландіна А.В.* Кримінально–правова охорона моральності в Україні: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / А.В. Ландіна. – К., 2005. – С. 34–35.
15. *Новицький Г.В.* Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України / Г.В. Новицький. – К.: Інтертехнологія, 2008. – 496 с.
16. *Репецький С.П.* Суспільна моральність як об'єкт кримінально–правової охорони: дис. ... кандидата юрид. наук: 12.00.08 / С.П. Репецький. – К., 2010. – 180 с.
17. *Сенченко М.* Запорука національної безпеки в умовах інформаційної війни. / М. Сенченко. Вісник Книжкової палати, № 6 – К., 2014.
18. *Олійник О.В.* Нормативно-правове забезпечення інформаційної безпеки в Україні / Право і суспільство, № 3/ 2012. // О.В. Олійник. – С. 132-137.
19. *Ліпкан В.А.* Національна безпека України: Навч. посіб. – 2-ге вид. / В.А. Ліпкан. – Видавець: Київ: КНТ, 2009 – 576 с..
20. *Новицька Н.Б.* Правове забезпечення інформаційної безпеки / Інформаційна безпека людини, суспільства, держави, № 1. // Н.Б. Новицька. – 2009. – С. 44-47.
21. *Inglehard R.* Modernization and Postmodernization: Cultural, Economic and Political Change in 43 Societies. – Princeton, NJ: Princeton University Press, 1997. – 453 p.
22. *Ma, Qi.* Spirituality in education [microform]: professorial viewpoints / Ma, Qi // Ottawa: Library and Archives Canada = Bibliothéque et Archives Canada, 2007. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://amicus.collectionscanada.ca/s4-in/Main/ItemDisplay/>
23. *Schwartz S.H.* Universale in the content and structure of values: Theory

and empirical tests in 20 countries // Advances in experimental social psychology / ed. By M. Zanna. – New York: Akademie Press. – 1992. – P. 1 – 65.

24. The National Security Strategy of the United States of America [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.whitehouse.gov/nsc/nss>

25. Corruption Perceptions Index 2013 [Electronic Resource]. – Available form: <https://www.transparency.org/cpi2018>

Баранівський В.Ф. Запобігання злочинам у сфері духовної безпеки України.

У статті досліджуються актуальні питання правового попередження кримінальних злочинів у сфері духовної безпеки українського суспільства. Головна увага приділена аналізу правових проблем боротьби зі злочинами проти свободи совісті особи, боротьби зі злочинами проти моральності в суспільстві, правовому забезпеченню інформаційно-психологічної протидії негативним впливам в системі духовної безпеки України. Боротьба зі злочинністю у визначених напрямках розглядається як шлях, рухаючись яким Україна підніме рівень духовної безпеки. Надані певні пропозиції з досліджених проблем.

Ключові слова: *духовна безпека України, свобода совісті, права людини (особи), мораль, моральність суспільства, інформаційна безпека, кримінальний злочин, кримінальний злочин проти свободи совісті та моральності, інформаційний злочин, відповідальність, кримінальна відповідальність.*

Барановский В.Ф. Предупреждение преступлений в сфере духовной безопасности Украины.

В статье исследуются актуальные вопросы правового предупреждения криминальных преступлений в сфере духовной безопасности украинского общества. Главное внимание уделено анализу правовых проблем борьбы с преступлениями против свободы совести личности, борьбе с преступлениями против морали в обществе, правовому обеспечению информационно-психологического

противодействия отрицательным влияниям в системе духовной безопасности Украины. Борьба с преступлениями в определенных направлениях рассматривается как путь, двигаясь которым Украина подымет уровень духовной безопасности. Сделаны некоторые предложения с исследованных проблем.

Ключевые слова: *духовная безопасность Украины, свобода совести, права человека (личности), мораль, моральность общества, информационная безопасность, криминальное преступление, криминальное преступление против свободы совести и моральности, информационное преступление, ответственность, криминальная ответственность.*

Baranivsky V.F. Prevention of crimes in the sphere of spiritual security of Ukraine.

The article explores the issues of legal prevention of criminal crimes in the field of spiritual security of Ukrainian society. The main attention is paid to the analysis of the legal problems of the fight against crimes against the freedom of conscience of the person, the fight against crimes against morality in society, the legal support of information and psychological opposition to negative influences in the system of spiritual security of Ukraine. The fight against crimes in certain areas is seen as the way in which Ukraine will raise the level of spiritual security. Some suggestions are made with the questions being investigated.

Key words: *spiritual security of Ukraine, freedom of conscience, human rights (personalities), morality, morality of society, information security, criminal crime, criminal crime against freedom of conscience and morality, information crime, responsibility, criminal responsibility.*